

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-5>

УДК 336.14:336.22:352

Гладченко Лідія Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1533-3505>**Славкова Алла Аркадіївна**

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8337-8679>**Lidiia Hladchenko, Alla Slavkova**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД****TAXATION OF PERSONAL INCOME
IN ENSURING THE FINANCIAL CAPACITY
OF TERRITORIAL COMMUNITIES**

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням визначення ролі оподаткування доходів фізичних осіб у формуванні фінансової бази територіальних громад, у тому числі в умовах війни. Проведено аналіз частки надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів в Україні, а також досліджено їх динаміку та структуру в розрізі складових за період 2018–2023 років. Показано зростання ролі ПДФО відносно єдиного податку, який сплачують фізичні особи. Проведено аналіз кореляційної залежності темпів приросту доходів, а також видатків місцевих бюджетів від темпів приросту надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджено, яку частку видатків місцеві бюджети фінансують за рахунок оподаткування доходів фізичних осіб. Представлені пропозиції щодо підвищення ефективності оподаткування та посилення фінансової спроможності територіальних громад.

Ключові слова: податкові надходження, оподаткування доходів фізичних осіб, ПДФО, єдиний податок, фінансова спроможність територіальних громад, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів.

Summary. The article concerns the most relevant issues of identifying the role of personal income taxation in the formation of the financial base of local territorial communities in Ukraine, including during the war. First of all, the authors investigated the share of revenues from personal income taxation in the local budget revenues in Ukraine. It confirmed the leading role of personal income taxation in ensuring local development and the functions assigned to local authorities. This role has been sustained even during the war. Furthermore, the paper analyzes the dynamics and structure of local budget revenues from personal income taxation in terms of its components for the period 2018–2023. The article shows the clear prevalence of personal income tax in local budget revenues compared to single tax paid by individuals. This proportion is actually stable during the period analyzed. The authors examined the correlation between the growth rates of local budget revenues as well as budget expenditures and the growth rates of local budgets revenues from personal income taxation. As a result, the authors found a weak impact of the mentioned tax revenues growth on both the growth of local budgets revenues and expenditures. This weakens the incentives for local authorities to seek additional opportunities to increase budget revenues from personal income taxes, both personal income tax and the single tax. The paper analyzes the share of local budget expenditures financed by personal income taxation. The study shows that over the past two years, at least 50% of local budgets expenditures in Ukraine were covered by these revenues. Thus, this source provides the basis for the financial capacity of territorial communities, and its role tends to increase. The authors developed proposals for strengthening the financial capacity of territorial communities by improving the efficiency of personal income taxation. In particular, local authorities should make efforts to legalize individual incomes and register entrepreneurial activity, as well as to ensure transparency and accountability of local authorities to citizens.

Keywords: tax revenues, personal income taxation, personal income tax, single tax, financial capacity of territorial communities, local budgets, local budget revenues.

Постановка проблеми. Сформована в Україні система розподілу доходів між рівнями бюджетної системи відводить центральну роль оподаткуванню доходів фізичних осіб у формуванні бюджетів територіальних громад. Завдяки цьому має бути забезпечений безпосередній зв'язок між сплаченими мешканцями громади податками і тими благами – суспільними товарами і послугами, які вони отримують від місцевого самоврядування. В цьому механізмі концептуально закладений потенціал для стимулювання сумлінної сплати громадянами податків на доходи, з одного боку, та спонукання до контролю за ефективним витрачанням бюджетних ресурсів та діяльністю місцевої влади загалом з боку платників податків – з іншого. Водночас, в умовах недостатнього розвитку інститутів демократії, низької прозорості та підзвітності влади, а також через надзвичайні обставини, зумовлені війною, постає потреба переосмислення податкових відносин між місцевим самоврядуванням та громадянами для посилення довіри і зміцнення фіскальної спроможності місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оподаткування доходів фізичних осіб та дослідження його фіскальної ролі присвячено праці багатьох вітчизняних науковців. Буркова Л. А., Архипенко С. В. та Шепелюк В. А. у своїй роботі підкреслюють важливість ПДФО як інструменту соціальної політики та сталого розвитку, вказуючи на його роль у формуванні бюджетних доходів та підтримці соціальних програм. Автори виокремлюють ті ознаки ПДФО, які визначають його значимість при формуванні бюджетів усіх рівнів, серед яких – здатність цього податку в «максимальному ступені реалізувати основні принципи оподаткування» [1]. Водночас розглядається можливість заміни ПДФО на єдиний збір з фізичних осіб з його прив'язкою до набору конкретних бюджетних видатків. Волохова І. С. досліджує формування доходів бюджетів усіх рівнів саме за рахунок ПДФО і висуває пропозиції, спрямовані на збільшення надходжень від цього податку до місцевих бюджетів в Україні [2]. Гнидюк І. В., Уманець Л. В. та Гончаренко Т. В. оцінюють ПДФО як фіскальний показник, визначаючи його значення для Державного бюджету України [3]. Особливу увагу автори приділяють адмініструванню даного податку у контексті забезпечення його фіскальної ефективності. Кучеркова С. О. досліджує окремі аспекти механізму справляння податку на доходи фізичних осіб [4]. Лободіна З. М. висуває пропозиції щодо посилення фіскальної та регулюючої функцій ПДФО, обґрунтовуючи конкретні заходи для підвищення його ефективності, зокрема завдяки введенню прогресивного оподаткування [5]. Крім того, авторка аналізує проблематику розподілу

надходжень від ПДФО між бюджетами та досліджує його використання для горизонтального вирівнювання дохідної спроможності бюджетів. Назаркевич І. Б. та Підручняк К. П. у своєму дослідженні зосереджуються на фіскальній ролі ПДФО для економіки міста Львова, демонструючи, як зміни у податковій політиці впливають на фінансову спроможність міста та його здатність фінансувати соціальні програми та інфраструктурні проекти. Це дослідження підкреслює важливість регіонального підходу до оподаткування та адаптації загальнодержавних норм до місцевих умов [6]. Тоцька О. та Дмитрук І. детально аналізують механізми формування доходів бюджетів за рахунок ПДФО в Україні, акцентуючи увагу на збалансованості між загальнодержавним та місцевим рівнями оподаткування [7]. Тютюник І. В. аналізує причинно-наслідкові зв'язки між податковими розривами за ПДФО та макроекономічною стабільністю, вказуючи на необхідність узгодження податкової політики із загальними макроекономічними умовами для забезпечення стійкого розвитку [8]. Юрчишена Л. В. та Борачук В. І. аналізують фіскальну ефективність ПДФО та військового збору в місцевих бюджетах областей, підкреслюючи їхню роль у забезпеченні додаткових фінансових ресурсів для регіонів [9].

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують, що ПДФО є одним із найбільш вагомих джерел доходів для місцевих бюджетів, а основні проблеми стосуються необхідності вдосконалення адміністрування цього податку, коригування підходів до його зарахування до бюджетів та розподілу між бюджетами, а також використання регульовального потенціалу даного податку.

Оподаткування доходів фізичних осіб у формі як ПДФО, так і єдиного податку, виступає об'єктом дослідження багатьох науковців, проте зазвичай зазначені податки розглядаються окремо. Водночас, фундаментальний розрив обумовлює між владою і громадянами, зумовлений недовірою та фактичною відсутністю діалогу між різними групами стейкхолдерів, обумовлюють необхідність подальших досліджень, спрямованих на побудову якісно нових податкових відносин, здатних забезпечити високу фіскальну ефективність податків на доходи загалом, справедливість та зв'язок між сплаченими податками і суспільними благами для посилення, в кінцевому підсумку, фінансової спроможності територіальних громад. У результаті, постає потреба розглядати податкові відносини з урахуванням місцевої специфіки та через призму ефективності використання бюджетних коштів та довіри громадян до місцевої влади.

Метою даного дослідження виступає пошук підходів до зміцнення власної фінансової спроможності територіальних громад на основі повної реалізації потенціалу оподаткування доходів

громадян завдяки побудові якісно нових податкових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Оподаткування доходів фізичних осіб виступає одним із найбільших джерел для формування бюджетних доходів фактично в усіх країнах світу. Це зумовлено тією роллю, яку відіграє оплата праці та інші доходи домогосподарств у структурі валового національного доходу (ВНД). Зокрема, за даними Державної служби статистики України сама тільки оплата праці найманих працівників у 2022 році становила 58% ВНД України [10].

У даному дослідженні до оподаткування доходів фізичних осіб віднесено два ключові податки – податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та єдиний податок, що сплачують фізичні особи. ПДФО є загальнодержавним податком, умови справляння якого є загальними на всій території України і не враховують регіональної специфіки. Єдиний податок належить до групи місцевих податків і зборів, і місцева влада має певні можливості щодо врахування особливостей місцевого розвитку під час визначення умов оподаткування.

Досліджуваний період – з 2018 до 2023 року – охоплює час, коли відбувалось поступове відновлення економіки після кризи 2014–2015 років, спричиненої військовими діями на сході України та анексією Криму, далі – роки пандемії COVID-19 та з 2022 року – початок повномасштабної війни росії проти України.

Загалом фіскальна роль оподаткування доходів фізичних осіб у формуванні місцевих бюджетів представлена на рис. 1, який наочно демонструє постійне її зростання, яке досягло піку в майже

55% доходів місцевих бюджетів у 2022 р. Попри війну, частка бюджетних надходжень, які забезпечує оподаткування доходів фізичних осіб, не впала нижче 50%, виступаючи, таким чином, основою фіскальної спроможного місцевого самоврядування в Україні.

Так само, оподаткування доходів фізичних осіб відіграє ключову роль у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів. За досліджуваний період його частка мала сталу тенденцію до зростання і коливалась від 28,10% загального обсягу податкових надходжень у 2018 році до максимуму в 54,97% в 2022 році (рис. 2). Попри незначне зниження, ця частка наразі дорівнює 50,17%, підтверджуючи фіскальне значення і фундаментальний вплив, який мають доходи фізичних осіб на фінансову спроможність місцевої влади.

Отже, попри виклики військового стану, такі як виїзд населення за кордон і відповідно зменшення кількості платників податків, зниження рівня доходів, а також зростання безробіття, оподаткування доходів фізичних осіб продовжує залишатися одним із основних джерел формування місцевих бюджетів України.

Дослідження структури надходжень, отриманих місцевими бюджетами від оподаткування доходів фізичних осіб з 2018 по 2023 роки (рис. 3), показує, що вона залишається фактично стабільною. ПДФО безумовно відіграє провідну роль, а його частка за досліджуваний період коливалась від 85,91% до 89,22% в загальній сумі надходжень, які забезпечує оподаткування доходів фізичних осіб. Суттєве зниження в 2022 році частки надходжень від єдиного податку, який сплачують

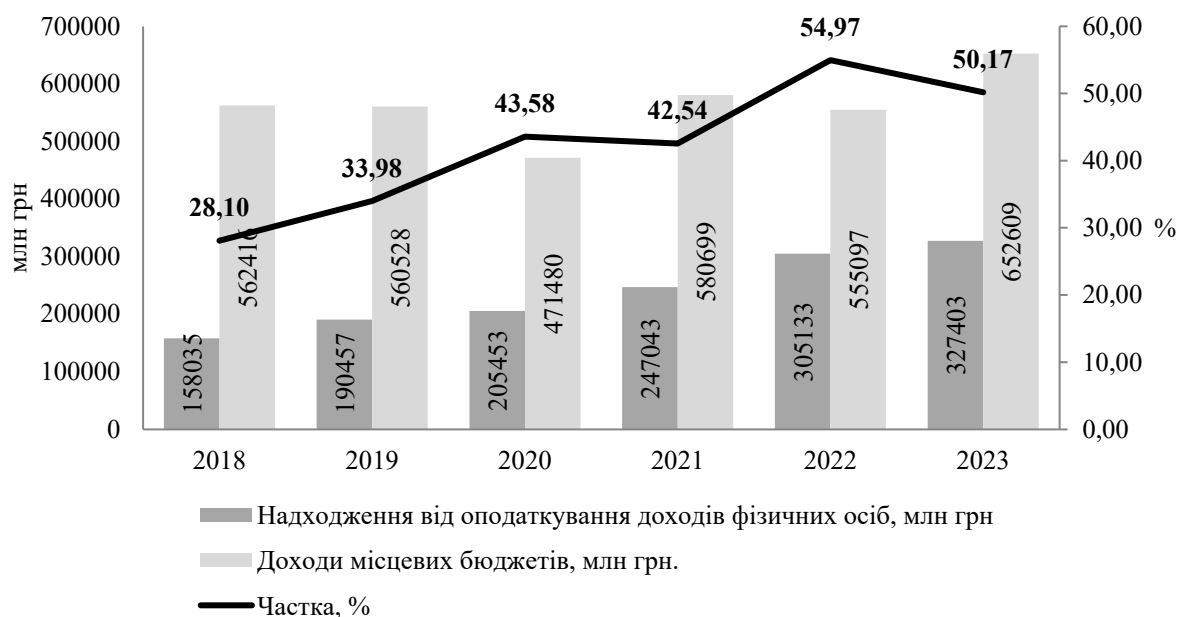

Рисунок 1 – Частка надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів в Україні за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

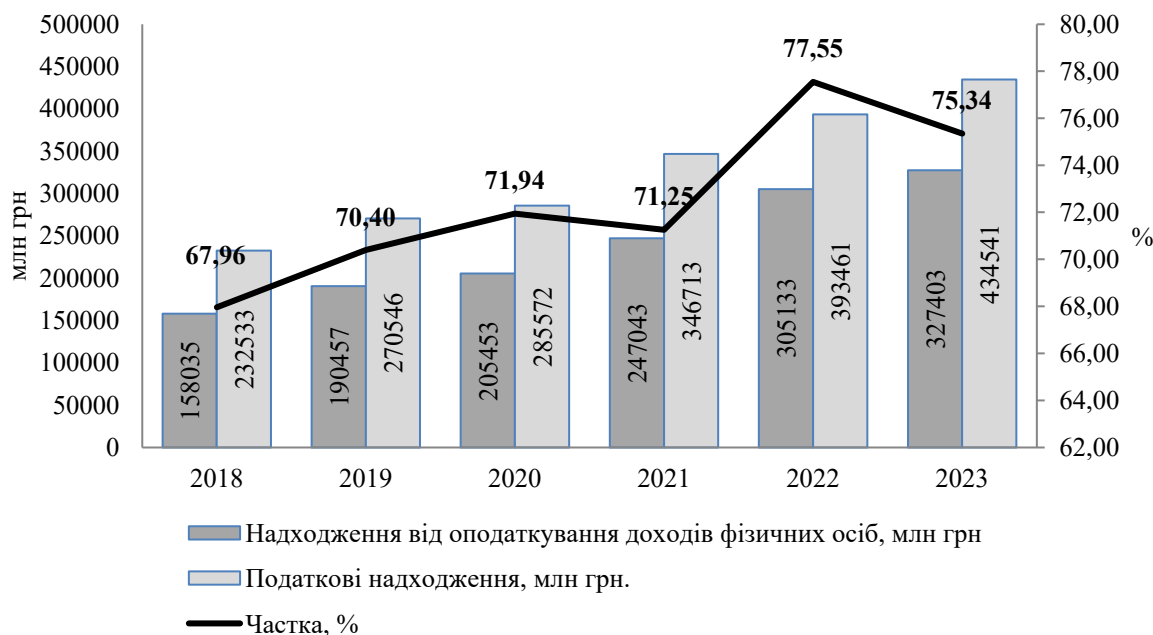

Рисунок 2 – Оподаткування доходів фізичних осіб у податкових надходженнях місцевих бюджетів в Україні за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

фізичні особи, пояснюється впливом війни, а також тимчасово введеними змінами в оподаткуванні фізичних осіб-підприємців, зокрема, зниженням ставки для ФОП третьої групи з 5% до 2%, яка діяла з 1 квітня 2022 року до 1 серпня 2023 року.

Аналіз динаміки бюджетних надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб в Україні за 2018–2023 роки показує стійке їх зростання, навіть в умовах війни (табл. 1). Це відбувалось багато в чому завдяки поступовому підвищенню мінімальної заробітної плати, збереженню заробітних плат в бюджетному секторі під час війни,

збільшенню оплати праці військовослужбовців тощо. Війна у 2022 році, створила значний тиск на бюджетні видатки і призвела до високого бюджетного дефіциту, проте не призвела до карколомного зниження податкових надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб, що свідчить про стійкість процесів формування індивідуальних доходів населення.

Обидва різкі падіння темпів зростання надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб (ПДФО та єдиного податку, що сплачують фізичні особи), які спостерігаються з певним часовим лагом у 2020 році та 2023 році, є наслідками у

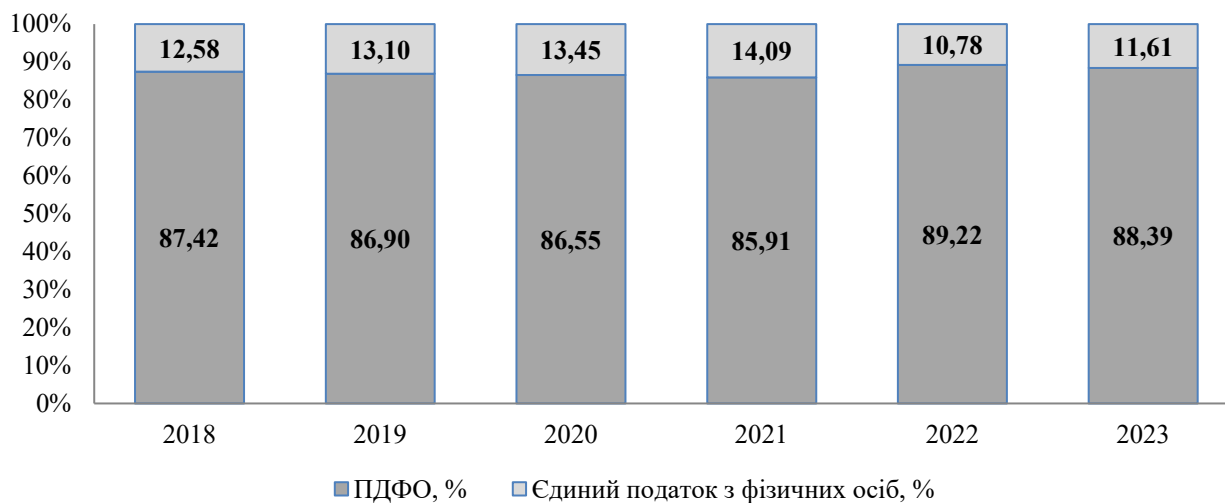

Рисунок 3 – Структура надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб в Україні за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

Таблиця 1 – Динаміка надходжень місцевих бюджетів від оподаткування доходів фізичних осіб в Україні за 2018–2023 рр.

Рік	Доходи місцевих бюджетів, млн грн	Надходження від оподаткування доходів фізичних осіб, млн грн	Ланцюговий приріст податкових надходжень	
			млн грн	%
2018	562416	158035	-	-
2019	560528	190457	32422	20,52
2020	471480	205453	14996	7,87
2021	580699	247043	41590	20,24
2022	555097	305133	58090	23,51
2023	652609	327403	22270	7,30

Джерело: сформовано на основі [11]

першому випадку пандемії та локдауну, а в другому – початку війни. Кожного разу, після шоку та загального зниження економічної активності відбувалось відновлення темпів приросту податкових надходжень, ключовою причиною якого було зростання бази оподаткування через фактор інфляції, підвищення мінімальної заробітної плати та певну адаптацію до нової економічної ситуації загалом.

Оцінити залежність темпів приросту доходів місцевих бюджетів від темпів приросту надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб можна на основі коефіцієнта детермінації, який показує відсоток варіації однієї змінної, зумовлений іншою змінною. Побудована лінійна регресія має дуже низьке значення коефіцієнта детермінації – 0,0072 (див. рис. 4 – для загального обсягу доходів місцевих бюджетів) та 0,0003 (див. рис. 5 – для доходів місцевих бюджетів без офіційних трансфертів).

Це вказує на те, що лише дуже невелика частина варіації темпів приросту доходів місцевих бюджетів може бути пояснена зміною темпів

приросту надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб. Причина цього полягає в можливій дії широкого кола факторів (динаміка регіонального ВВП, неподаткових надходжень, зміни в рівні зайнятості населення, бізнес-активності в регіонах тощо), які впливають на формування бюджетних доходів. При цьому дія такого фактору, як обсяги міжбюджетних трансфертів, може бути виключена.

Аналіз динаміки надходжень місцевих бюджетів від оподаткування доходів фізичних осіб в Україні з 2018 по 2023 роки у розрізі окремих податків (табл. 2) показує складну картину економічних змін, включаючи вплив пандемії та війни. Динаміка ПДФО та єдиного податку, сплаченого фізичними особами, була паралельною до 2022 року: у 2020 році відбулось падіння темпів приросту для обох податків під впливом локдауну і пандемії, а в наступні роки темпи зростання приросту підвищились.

З 2022 року тенденції у розрізі досліджуваних податків відрізняються. Якщо за результатами 2022 року бюджетні надходження від

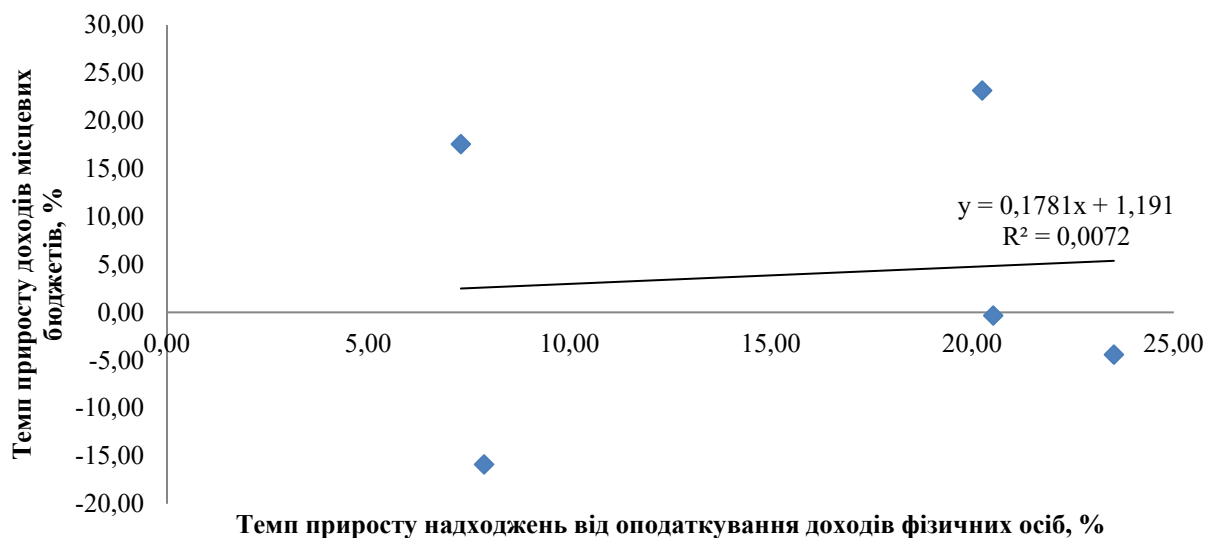

Рисунок 4 – Кореляція темпів приросту доходів місцевих бюджетів України та надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

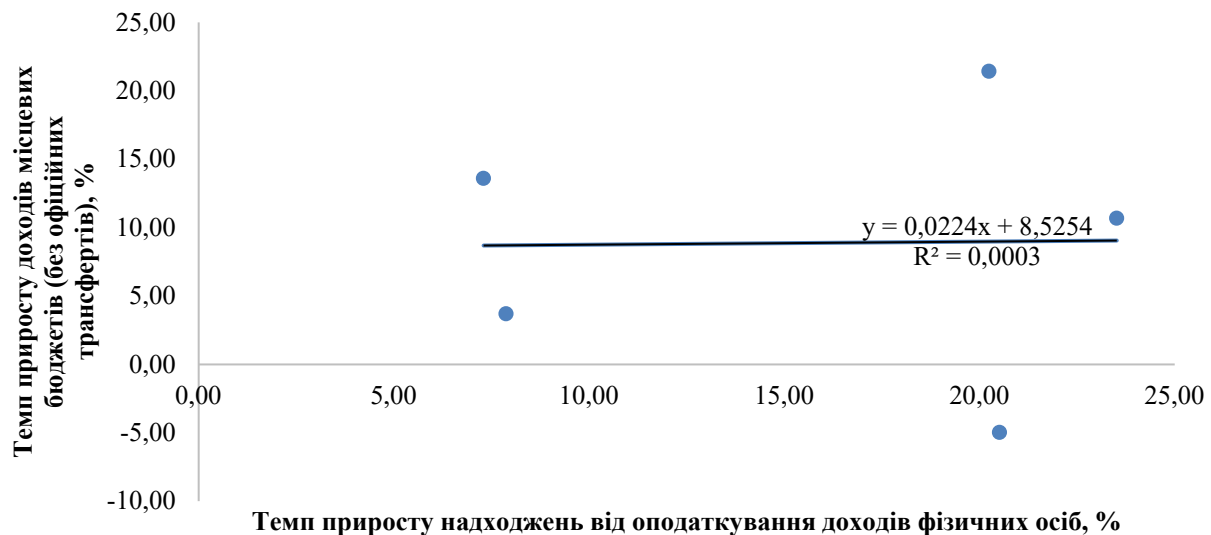

Рисунок 5 – Кореляція темпів приросту доходів місцевих бюджетів України без урахування офіційних трансфертів та надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

Таблиця 2 – Динаміка надходжень місцевих бюджетів України від оподаткування доходів фізичних осіб у розрізі окремих податків

Рік	ПДФО, млн грн	Ланцюговий приріст		Єдиний податок (з фізичних осіб), млн грн	Ланцюговий приріст	
		млн грн	%		млн грн	%
2018	138159	-	-	19876	-	-
2019	165504	27345	19,79	24953	5077	25,54
2020	177826	12322	7,45	27627	2674	10,72
2021	212230	34404	19,35	34813	7186	26,01
2022	272245	60015	28,28	32888	-1925	-5,53
2023	289398	17153	6,30	38005	5117	15,56

Джерело: сформовано на основі [11]

ПДФО показали приріст, передусім завдяки зростанню оплати праці військовослужбовців та підвищеного нормативу відрахувань, визначеного бюджетним законодавством, то в 2023 році темпи приросту катастрофічно скоротились і були нижчими за пандемічний 2020 рік. У цей же час приріст бюджетних надходжень від єдиного податку в 2023 році відновився і становив 15,56%, що показує позитивну динаміку розвитку бізнесу та підприємницької активності, попри війну.

Таким чином, місцеве самоврядування продовжує спиратись на потенціал ПДФО, водночас оподаткування доходів ФОП може мати значні перспективи, які необхідно брати до уваги під час післявоєнного відновлення України.

Фінансова спроможність територіальних громад, забезпечена надходженням до місцевих бюджетів коштів від оподаткування доходів фізичних осіб, значно залежить не тільки від затвердженого розміру мінімальної заробітної плати, рівня офіційних доходів, легального підприємництва, ефективності адміністрування податків, але

й від порядку розподілу доходів між бюджетами різних рівнів. Податок на доходи фізичних осіб як провідна форма оподаткування доходів громадян сьогодні закріплений як за державним, так і за місцевими бюджетами. Сформована в Україні система розподілу доходів між рівнями бюджетної системи виходить з базового і традиційного для багатьох країн принципу закріплення надходжень від ПДФО насамперед за місцевими бюджетами. З початком реформи децентралізації в Україні були внесені значні зміни до Бюджетного кодексу щодо розподілу ПДФО між бюджетами, які вплинули на формування дохідної бази бюджетів різних рівнів. З 2015 року Бюджетний кодекс закріпив такі пропорції розподілу ПДФО між державним та місцевими бюджетами: 60% контингенту ПДФО надходили до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад, 15% – до обласних бюджетів, і 25% – до державного бюджету. У 2021 році відбулись чергові зміни для посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування,

відповідно до яких 60% ПДФО почали надходити до бюджетів територіальних громад сіл, селищ та міст.

З початком війни у 2022 році норматив відрхувань ПДФО до бюджетів територіальних громад був збільшений до 64%, метою чого було покращення фінансової стійкості місцевих бюджетів, що дозволило б їм отримати додаткові ресурси, необхідні для підтримки населення, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, та відбудови інфраструктури. Як результат цих заходів, у 2022 році порівняно з попереднім роком місцеві бюджети збільшили надходження від оподаткування доходів фізичних осіб на 58 090 млн грн або на 23,51%. Водночас зі збереженням у 2024 році підвищеного нормативу зарахування ПДФО до бюджетів територіальних громад на органи місцевого самоврядування було накладено зобов'язання спрямувати отримані додаткові 4% надходжень (за оцінками, збережений ресурс становитиме 13 млрд грн.) на видатки на електричну та теплову енергію, водопостачання і водовідведення, природний газ та інші енергоносії [12].

Війна стала причиною значного підвищення заробітних плат у військовій сфері, що забезпечило бюджети окремих територіальних громад (зокрема тих, на території яких знаходяться військові частини) суттєво більшими надходженнями від ПДФО. З метою посилення доходів Державного бюджету України та пом'якшення його дефіцитності у статті 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» було визначено, що в 2024 році як виняток із положень статей 29 та 64 Бюджетного кодексу, ПДФО (за винятком податку з військовослужбовців) зараховуватиметься до бюджетів сільських,

селищних, міських територіальних громад – у розмірі 64%. Таким чином, так званий «військовий ПДФО» був вилучений з доходів бюджетів територіальних громад, що негативно вплинуло на дохідну спроможність окремих бюджетів. Як наслідок, за даними Асоціації міст України [12], орієнтовні втрати бюджетів громад у 2024 році становитимуть 65 млрд грн.

Місцеві бюджети стикаються з проблемою недоотримання доходів від сплати ПДФО тими особами, що зареєстровані в громаді, але податковий агент яких має інше місцезнаходження. Вона виникає внаслідок чинного порядку сплати ПДФО до бюджетів, визначеного п. 2 статті 64 Бюджетного кодексу України, і залишається невирішеною в Україні протягом тривалого часу. При цьому відшкодування податкової знижки, на яку може мати право фізична особа, а також фінансування суспільних благ відбувається з бюджету за місцем реєстрації фізичної особи-платника податку.

Для більш повної картини, що характеризує фінансову роль надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб та спроможність територіальних громад, доцільно визначити ту частку видатків місцевих бюджетів, яку покриває це джерело (рис. 6).

За досліджуваний період відбувалось постійне зростання значущості оподаткування доходів фізичних осіб у покритті видатків місцевих бюджетів. Якщо в 2018 році частка бюджетних видатків, яка була профінансована завдяки аналізованому джерелу доходів, становила 22,7%, то в 2022 році вона сягнула 63,01%. Скорочення, яке відбулось у 2023 році, значною мірою сталося через суттєве збільшення видатків місцевих бюджетів, обсяг яких зріс на 162 528 млн грн порівняно з 2022 р.,

Рисунок 6 – Частка видатків місцевих бюджетів України, що покривається надходженнями від оподаткування доходів фізичних осіб у 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

тоді як надходження від оподаткування доходів збільшилися лише на 22 270 млн грн.

Таким чином, внесок надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб у фінансування місцевих програм за останні роки суттєво збільшився, і на даний час він відіграє провідну роль у спроможності місцевої влади виконувати покладені на неї функції і завдання місцевого розвитку.

Водночас кореляційна залежність темпів приросту надходжень місцевих бюджетів від оподаткування доходів фізичних осіб та загальних видатків місцевих бюджетів (рис. 7) показує, що коефіцієнт детермінації становить 0,0887. Це означає, що лише невелика частина варіації темпів приросту видатків місцевих бюджетів може бути пояснена зміною темпів приросту податків на доходи фізичних осіб.

Висновки. Доходи фізичних осіб є одним із найважливіших джерел формування місцевих бюджетів в Україні і визначальним фактором забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування. Виклики пандемії, а пізніше й війни не змінили цю ситуацію: починаючи з 2020 року частка надходжень місцевих бюджетів, яку забезпечує оподаткування доходів фізичних осіб, становить не менше 40%, а в 2022 р. та 2023 р. вона перевищувала позначку 50%.

У структурі бюджетних надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб безумовно перевагу має ПДФО, який забезпечує щонайменше 86% загального обсягу коштів, що надходять від цього джерела, проте оподаткування ФОП має значний потенціал, який доцільно враховувати під час відновлення України після війни.

Попри постійний приріст податкових надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб (крім 2020 і 2023 років, коли темпи приросту істотно впали), вони дуже незначною мірою

визначають приріст загального обсягу доходів місцевих бюджетів загалом. Цей факт послаблює мотивацію місцевого самоврядування до пошуку можливостей збільшення цього джерела доходів.

Хоча темпи приросту видатків місцевих бюджетів лише незначною мірою пояснюються приростом надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб, завдяки даному джерелу місцеві бюджети здатні покривати вагомому частину видатків: якщо в 2018–2019 роках вони фінансували відповідно 27,7% і 33,63% бюджетних видатків, і в 2020–2021 роках – близько 43%, то в 2022 році цей ресурс забезпечив фінансування 63% видатків місцевих бюджетів, в 2023 році він впав до 50,62%.

Отже, в умовах війни надходження від оподаткування доходів фізичних осіб відіграють провідну роль у забезпеченні якісних суспільних послуг громадянам, фінансуванні місцевого розвитку і виконанні місцевою владою покладених на неї функцій.

Для посилення фінансової спроможності територіальних громад у контексті оподаткування доходів фізичних осіб пропонуємо:

1. Підвищення ефективності справляння ПДФО, що може включати в себе ухвалення законодавчою владою рішення про зарахування ПДФО до бюджету за місцем реєстрації фізичної особи-платника податків, підвищення контролю за дотриманням податкового законодавства, залучення місцевої влади до управління податковим боргом.

2. Зниження рівня тіньової економіки шляхом вжиття заходів щодо посилення контролю за економічною діяльністю на місцях з боку комісій народних депутатів та місцевих виконкомів, заохочення до легалізації доходів, а також реєстрації

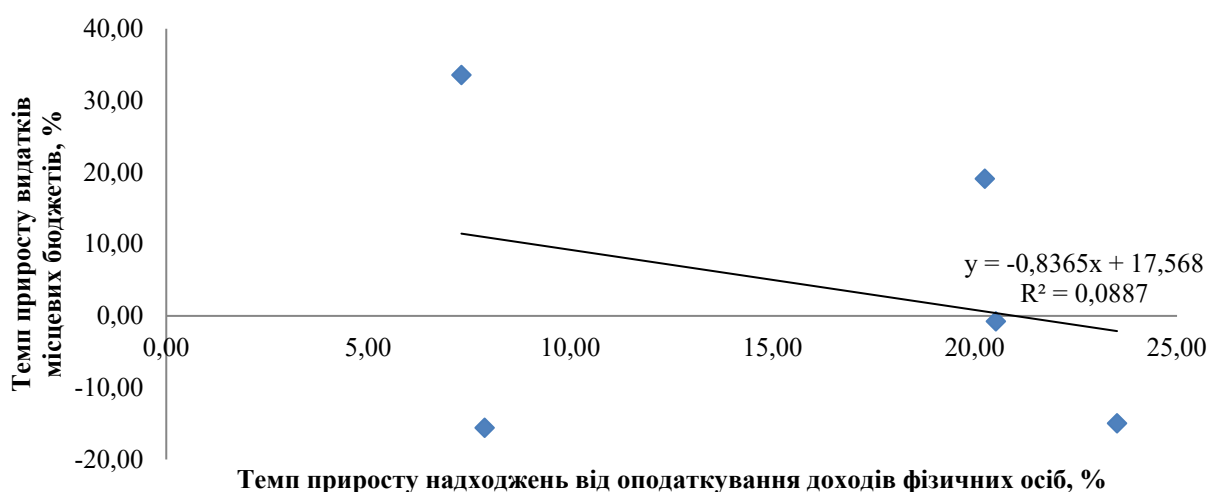

Рисунок 7 – Кореляційна залежність темпів приросту надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб та загальних видатків місцевих бюджетів в Україні за 2018–2023 рр.

Джерело: сформовано на основі [11]

підприємницької діяльності. Зменшення тіньового сектору сприятиме не тільки збільшенню обсягів бюджетних надходжень від оподаткування доходів, а й зниженню навантаження на бюджет через скорочення видатків на соціальний захист, що позитивно позначиться на фінансовій стабільності територіальних громад.

3. Заохочення розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, реєстрації бізнесу в громаді, а також сприяння інвестиціям, що може бути досягнуто шляхом започаткування відповідних місцевих програм на основі стратегій розвитку громад, надання інституційної підтримки, відкритості і прозорості влади, розвитку інф-

раструктури та створення сприятливого бізнес-клімату.

4. Підвищення підзвітності місцевої влади через проведення інформаційних кампаній та залучення громадських організацій до моніторингу та контролю за використанням бюджетних коштів.

Перспективи подальших досліджень стосуються аналізу впливу війни на динаміку доходів фізичних осіб та їх оподаткування, дослідження зв'язку між прозорістю і підзвітністю місцевої влади та зниженням тіньових доходів, бажанням платити податки і зростанням місцевих інвестицій, а також впливу цих факторів на фінансову спроможність територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Буркова Л.А., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Податок на доходи фізичних осіб та оподаткування суб'єктів господарювання як інструменти соціальної політики та сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.44>
2. Волохова І.С. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3. С. 10–15. URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/25>
3. Гнидюк І.В., Уманець Л.В., Гончаренко Т.В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 279–285. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-279-285>
4. Кучеркова С.О. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6. С. 16–24. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.016
5. Лободина З.М. Шляхи посилення фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 1. С. 142–151. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.01.142
6. Назаркевич І.Б., Підручняк К.П. Фіскальна роль податку на доходи фізичних осіб для економіки міста Львова. *Молодий вчений*. 2022. № 6. С. 109–113. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-24>
7. Тоцька О., Дмитрук І. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: загальнодержавний і регіональний вимір. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. № 1 (8). С. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-1-04>
8. Тютюнник І.В. Формалізація причинно-наслідкового зв'язку податкових розривів за податком на доходи фізичних осіб із макроекономічною стабільністю. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 5 (75). С. 69–74. URL: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2021/5_75_2021/11.pdf
9. Юрчишена Л.В., Борачук В.І. Аналіз фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб та військового збору в місцевих бюджетах областей. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 302–314. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-10_0-pages-302_314.pdf
10. Валовий національний дохід за 2022 рік (остаточні дані). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/vvp/vnd/vnd_22_u.html (дата звернення 10.06.2024).
11. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=LOCAL> (дата звернення 14.05.2024).
12. Держбюджет на 2024 рік ухвалено. Асоціація міст України, новини 9 листопада 2023 року. URL: <https://auc.org.ua/novyna/derzhbyudzheta-na-2024-rik-uhvaleno> (дата звернення 16.06.2024).

References:

1. Burkova L. A., Arkhynenko S. V., Shepelyuk V. A. (2023) Podatok na dokhody fizychnykh osib ta opodatkovannya sub'yektiv hospodaryuvannya yak instrumenty sotsial'noyi polityky ta staloho rozvytku [Personal income tax and taxation of business entities as tools of social policy and sustainable development]. *Efektivna ekonomika*, no. 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.44>
2. Volokhova I. S. (2023) Formuvannya dokhodiv byudzheta za rakhunok podatku na dokhody fizychnykh osib v Ukrayini [Formation of budget revenues at the expense of personal income tax in Ukraine]. *Transformatsiyna ekonomika*, no. 3, pp. 10–15. Available at: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/25> (in Ukrainian)
3. Hnydyuk I. V., Umanets' L. V., Honcharenko T. V. (2021) Otsinka podatku na dokhody fizychnykh osib yak fiskal'noho pokaznyka [Assessment of personal income tax as a fiscal indicator]. *Biznes Inform*, no. 2, pp. 279–285. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-279-285> (in Ukrainian)
4. Kucherova S. O. (2021) Okremi aspekty podatku na dokhody fizychnykh osib [Some aspects of personal income tax] *Halys'ky ekonomichnyy visnyk*, no. 6, pp. 16–24. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.016 (in Ukrainian)
5. Lobodina Z. M. (2020) Shlyakhy posylennya fiskal'noyi ta rehulyuyuchoyi funktsiy podatku na dokhody fizychnykh osib [Ways to strengthen the fiscal and regulatory functions of the personal income tax]. *Halys'ky ekonomichnyy visnyk*, no. 1, pp. 142–151. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.01.142 (in Ukrainian)

6. Nazarkevych I. B., Pidruchnyak K. P. (2022) Fiskal'na rol' podatku na dokhody fizychnykh osib dlya ekonomiky mista L'vova [Fiscal role of personal income tax for the economy of Lviv]. *Molodyy vchenyy*, no. 6, pp. 109–113. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-24> (in Ukrainian)

7. Tots'ka O., Dmytruk I. (2023) Podatok na dokhody fizychnykh osib v Ukrayini: zahal'noderzhavnyy i rehional'nyy vymir [Personal income tax in Ukraine: national and regional dimension]. *Finansovo-kredytni systemy: perspektyvy rozvytku*, no. 1 (8), pp. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-1-04> (in Ukrainian)

8. Tyutyunyk I. V. (2021) Formalizatsiya prychynno-naslidkovoho zv'yazku podatkovykh rozryviv za podatkom na dokhody fizychnykh osib iz makroekonomichnoyu stabil'nistyu [Formalization of the causal relationship between tax gaps on personal income tax and macroeconomic stability]. *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya*, no. 5 (75), pp. 69–74. Available at: http://scientificview.umsf.in.ua/archive/2021/5_75_2021/11.pdf (in Ukrainian)

9. Yurchyshena L. V., Borachuk V. I. (2023) Analiz fiskal'noyi efektyvnosti podatku na dokhody fizychnykh osib ta viys'kovoho zboru v mistsevykh byudzhetaх oblastey [Analysis of the fiscal efficiency of personal income tax and military duty in local budgets of regions]. *Biznes Inform*, no. 10, pp. 302–314. Available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2023-10_0-pages-302_314.pdf (in Ukrainian)

10. Valovyi natsionalnyi dokhid za 2022 rik (ostatichni dani). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/vvp/vnd/vnd_22_u.html (accessed June 10, 2024). (in Ukrainian)

11. Derzhavnyy veb-portal byudzhetu dlya hromadyan [State budget web portal for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=LOCAL> (accessed May 14, 2024). (in Ukrainian)

12. Derzhbiudzheta na 2024 rik ukhvaleno. Asotsiatsiia mist Ukrainy, novyny 9 lystopada 2023 roku. Available at: <https://auc.org.ua/novyna/derzhbyudzheta-na-2024-rik-uhvaleno> (accessed June 16, 2024). (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 02.07.2024